

Микитюк І. М.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теорії і практики перекладу факультету іноземних мов
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

АКСІОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОДИНИЦЬ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ)

Анотація. У статті досліджуються аксіологічні характеристики одиниць вторинної номінації персонажів художнього тексту, у яких реалізується негативна, нейтральна та позитивна авторська та персонажна оцінка. Аксіологічно зумовлені вторинні найменування визначаються стратегіями мовців, виявляючи їхнє ставлення до об'єкта номінації та окреслюючи характер їхніх стосунків.

Ключові слова: вторинна номінація, художній текст, категорія оцінки.

Постановка проблеми. Одним із важливих напрямів сучасної парадигми мовознавства є дослідження різних видів мовленнєвої діяльності з позицій антропоцентричного підходу, що передбачає аналіз усіх характеристик мовної особистості, які відображаються в мові. Актуальною проблемою залишається явище номінації, зокрема вторинної, а також питання вивчення засобів та способів найменування осіб, предметів та явищ навколишнього світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Номінація є складним та багатоаспектним явищем, яке розглядається з позицій семантики та словотвору (Ф. С. Бацевич (1997 р.), В. І. Заботкіна (1991 р.)), синтаксису (Н. Д. Арутюнова (1999 р.), А. Х. Буров (2000 р.)), стилістики (Е. С. Азнаурова (1977 р.), І. В. Арнольд (1990 р.), В. А. Кухаренко (2002 р.), Г. В. Захитіна (2008 р.)), гендеру (І. М. Зирянова (2009 р.)), експресивного потенціалу (О. Ф. Мінкова (2010 р.)), образності (О. М. Гуцалюк (2010 р.)). У працях цих авторів висвітлюються різноманітні аспекти цього процесу, однак недостатня увага, на наш погляд, зосереджується на важливій ознаці вторинної номінації – служити засобом вираження лінгвістичної категорії оцінки. З огляду на це вважаємо **актуальним** розгляд явища вторинної номінації під кутом зору актуалізації в ньому аксіологічних параметрів.

Мета дослідження. Метою статті є виявлення аксіологічних характеристик одиниць вторинної номінації персонажів, у яких реалізується негативна, нейтральна та позитивна оцінка. Для реалізації окресленої мети необхідно розв'язати низку конкретних завдань: 1) описати сучасний стан досліджень у галузі теорії номінації та аксіології; 2) диференціювати вторинні найменування персонажів за типами оцінки. Об'єктом дослідження у статті є лексичні засоби вторинної номінації персонажів художнього тексту. Предмет аналізу складають аксіологічні характеристики засобів вторинної номінації в текстах малої англійської прози. Дослідження проведено на матеріалі оповідань, скетчів та статей англійського письменника Д. Г. Лоуренса.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лінгвістична категорія оцінки висвітлювалася в працях багатьох дослідників (О. Л. Бессонова (1995 р.), Т. І. Вендіна

(1997 р.), О. М. Вольф (1985 р.), Л. Н. Голубенко (2009 р.), М. М. Михальченко (2009 р.), Т. А. Космеда (2000 р.)). Психологи відзначають важливість емоцій в організації цілеспрямованої поведінки людини, оскільки емоції зумовлюють зміну здатності сприйняття залежно від зміни умов спілкування та мають велике значення для активізації свідомості [1, с. 97]. Емоційно-експресивний аспект вторинних найменувань персонажів орієнтовано як на мовця (авторське ставлення до об'єкта номінації), так і на реципієнта (вплив на читачке сприйняття). За цих умов емоційно-експресивний аспект здатен посилювати суто номінаційний.

Категорія оцінки є універсальною, оскільки в кожній мові існує увага про добре/погане. Оцінне значення тлумачиться як «необхідна ланка, здатна забезпечувати прагматичний ефект повідомлення» [2, с. 6].

Оцінне значення, на думку Ф. С. Бацевича та Т. А. Космеди, реалізує ставлення мовного колективу до поняття, співвіднесеного зі словом із позицій протиставлення позитивного та негативного або з позицій відповідності та невідповідності певним загальноприйнятим нормам [3, с. 225].

Питання оцінки та мовних засобів її реалізації в англійській літературі детально досліджуються в дисертації О. М. Островської. Авторка доходить висновку, що оцінка як «мовна категорія виражається за допомогою різноманітних мовних засобів, особливо лексичних, узагальненого інваріантного значення схвалення/несхвалення дій, процесів, явищ, фактів тощо» [4, с. 1].

За спостереженнями М. М. Михальченко, оцінка – це функціонально-семантична категорія чи складова конотативного компонента семантичної структури мовної одиниці, який репрезентує ставлення носіїв мови до позначеного. Семантичною доміантою цієї категорії є схвалення/несхвалення всього, що відбувається довкола людини [5, с. 6]. Дослідниця також наголошує на потужному текстотвірному потенціалі категорії оцінки. Г. П. Вишневська трактує оцінку як безпосередню або опосередковану реакцію мовця на явища, які він спостерігає, уявляє чи сприймає органами чуттів [6, с. 213].

У нашому дослідженні ми дотримуємося точки зору В. М. Телії, згідно з якою оцінка розуміється як інформація, що містить відомості про ціннісне ставлення суб'єкта мовлення до визначених властивостей означуваного, виокремлених з огляду на певний аспект певного об'єкта [7, с. 54].

Інформація, пов'язана з умовами та з учасниками спілкування, міститься, на думку І. В. Арнольд, переважно в експресивно-емоційному компоненті значення сло-

ва [8, с. 107–108]. Оцінка персонажа художнього тексту пов'язана зі світоглядом автора: у плані вираження вона може бути імпліцитна або експліцитна, у плані змісту – суб'єктивна чи об'єктивна, у семіотичному плані – позитивна чи негативна. Саме оцінний аспект визначає вибір та функціонування лексико-стилістичних характеристик мовлення. Оскільки художній текст розрахований на те, щоб викликати відповідну оцінку з боку читача, категорія оцінності посідає одне з найголовніших місць у тлумаченні твору. Суб'єктами оцінки в художньому тексті є автор або інші персонажі.

Розглянемо особливості функціонування оцінних лексем у структурі вторинної номінації персонажів у художньому тексті. Розпочнемо з вторинних найменувань, які виражають нейтральну оцінку. Зазначимо, що до нейтральних номінацій ми відносимо назви осіб за статтю та за сімейними стосунками. Наприклад:

The fellow was standing abjectly in the same place (D. H. Lawrence. *A Fly in the Ointment*) [9, p. 15];

“I wish they would come”, said his wife, “or else it'll rain before they're here” (D. H. Lawrence. *A Prelude*) [9, p. 4].

Номінації позитивної оцінки розгортаються в словесний портрет, який слугує засобом характеристики персонажа та відображає авторське ставлення до нього. Наприклад:

She was a splendid young creature, and was not going to sit down in her rather elegant flat in Berlin, to run the seed. (...) Anita was superb to look at (D. H. Lawrence. *Once*) [9, p. 45];

She was a beautiful woman, tall and loose and rather thin, with swinging limbs, one for whom the modern fashions were perfect (D. H. Lawrence. *The Thimble*) [9, p. 55].

У наступному прикладі позитивну характеристику спостерігаємо в персонажному мовленні:

My monitor, a pale, bright, erratic boy, went to the cupboard and took out a red box (D. H. Lawrence. *A Lesson on a Tortoise*) [9, p. 25].

Наступний фрагмент дискурсу містить позитивно забарвлену самономінацію персонажа. На особливу увагу тут заслуговує повтор лексеми *delicate*:

I was a delicate pale brat with a snuffy nose, whom most people treated quite gently as just an ordinary delicate little lad (D. H. Lawrence. *Autobiographical Sketch*) [9, p. 593].

Розгорнуту номінацію негативної оцінки спостерігаємо в поданих нижче прикладах самономінації персонажа:

I must acknowledge myself a religious wretch most of my time: or else I must be a professional beggar and a parasite on industrious men (D. H. Lawrence. *Ownership*) [9, p. 543];

Altogether the boys must have thought me a vacant fool; I regarded them as a punishment upon me (D. H. Lawrence. *A Fly in the Ointment*) [9, p. 13].

Авторські номінації негативної оцінки відповідним чином характеризують персонажів. Наприклад:

A big, bony farm girl came to the door (D. H. Lawrence. *A Prelude*) [9, p. 7];

He had evidently been rickety as a child (D. H. Lawrence. *A Fly in the Ointment*) [9, p. 15].

Звернімо увагу на особливості актуалізації у вторинній номінації негативної оцінки стилістичного засобу порівняння. Наприклад:

Like a bad teacher, I went back on my word (D. H. Lawrence. *A Lesson on a Tortoise*) [9, p. 25];

She felt heavy and inert as stone, yet inwardly trembling convulsively (D. H. Lawrence. *The Thimble*) [9, p. 55].

У проаналізованому нами дискурсі Д. Г. Лоуренса спостерігаємо поєднання позитивної та негативної характеристики персонажа в межах одного фрагмента дискурсу:

No sooner had she come home from school than she married an officer. He was rather handsome, something in the Kaiser's fashion, but stupid as an ass (D. H. Lawrence. *Once*) [9, p. 44].

Наступний приклад слугує ілюстрацією аксіологічної оцінки чоловіків та жінок, причому чоловіки характеризуються з позитивного боку, а жінки – з негативного:

But as soon as the men were good husbands, the women were a tiresome, difficult, unsatisfied lot of wives, so there you are! (D. H. Lawrence. *Enslaved by Civilization*) [9, p. 581].

Цікавим є спостереження Д. Г. Лоуренса над кардинальними змінами, які відбуваються із чоловіками та жінками після одруження – позитивно марковані номінативні одиниці змінюються на протилежні вторинні найменування. Наприклад:

The man who before marriage seemed everything that is delightful, after marriage begins to come out in his true colours, a son of the old and rather hateful Adam. And she, who was the angel of loveliness and desirability, gradually emerges as an almost fiendlike daughter of the snake-frequenting Eve (D. H. Lawrence. *On Being a Man*) [9, p. 619].

Кількісний аналіз вторинних найменувань персонажів у фрагментах дискурсу Д. Г. Лоуренса засвідчує такий їх розподіл: негативні – 1016 (37%), нейтральні – 783 (28,6%), позитивні – 942 (34,4%). Як бачимо, у проаналізованих текстах переважають вторинні номінації негативної оцінки.

Висновки. Отже, оцінний компонент у семантичній структурі вторинної номінації відображає ставлення мовця до об'єкта номінації. На рівні вторинної номінації оцінна діяльність автора художнього тексту має негативний, нейтральний та позитивний характер.

Вибір одиниці вторинної номінації в різних ситуаціях спілкування безпосередньо залежить від комунікативних стратегій номінатора. Аксіологічно зумовлені вторинні найменування виявляють ставлення мовця до об'єкта номінації та окреслюють характер їхніх стосунків.

Перспективою подальших досліджень вважаємо можливість виявлення гендерних особливостей вторинних найменувань з огляду на особливості мовленнєвої поведінки, міжособистісної та міжкультурної комунікації.

Література:

1. Шингарев Г. Х. Эмоции и чувства как формы отражения действительности / Г. Х. Шингарев. – М. : Наука, 1971. – 223 с.
2. Киричук Л. М. Прагмасемантичні особливості категорії оцінки в рекламному тексті (на матеріалі реклами журналу «Time») : автореф. дис. на ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. М. Киричук. – К., 1999. – 19 с.
3. Бацевич Ф. С. Очерки по функциональной лексикологии / Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда. – Львів : Світ, 1997. – 392 с.
4. Островська О. М. Лінгвостилістичні засоби реалізації категорії оцінки (на матеріалі американської художньої прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. М. Островська. – Львів, 2001. – 20 с.
5. Михальченко М. М. Внутрішньотекстова градація оцінки: комунікативно-прагматичні функції : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / М. М. Михальченко. – Донецьк, 2010. – 20 с.

6. Вишнеvsька Г. П. Оцінність у художньому тексті (на матеріалі книжки Марії Магіос «Нація») / Г. П. Вишнеvsька // Актуальні проблеми металінгвістики : збірник наукових статей за матеріалами VI міжнародної конференції. – 2009. – С. 213–215.
7. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 143 с.
8. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка. (Стилистика декодирования) / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.
9. Uncollected, Unpublished and Other Prose Works by D. H. Lawrence // Collected and Edited with an Introduction and Notes by Warren Roberts and Harry T. Moore. – New York : The Viking Press, 1968. – 640 p.

Микитюк И. М. Аксиологические характеристики единиц вторичной номинации (на материале художественного текста)

Аннотация. В статье исследуются аксиологические характеристики единиц вторичной номинации персонажей художественного текста, в которых реализуется отрицательная, нейтральная и положительная оценка.

Аксиологически обусловленные вторичные наименования определяются стратегиями говорящих, выявляя их отношение к объекту номинации и очерчивая характер их отношений.

Ключевые слова: вторичная номинация, художественный текст, категория оценки.

Mykytiuk I. Axiological characteristics of secondary nomination units (on the material of a literary text)

Summary. The article is aimed at analysis of axiological characteristics of the units of personages' secondary nomination in a literary text. These units are capable of expressing negative, neutral and positive evaluation. Axiologically conditioned secondary nominations are determined by the strategies of the speakers; they also tend to reveal their attitude to the object of nomination and delineate the character of their relations.

Key words: secondary nomination, literary text, category of evaluation.